

Корупційна діяльність в професійній сфері

Професійна
добročесність

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ НАДАННЯ ПОСЛУГ

1. Поняття «психологічна безпека» та його сутність.
2. Психологічні особливості спілкування державних службовців з об'єктами професійного інтересу.
3. Маніпулятивний вплив: ознаки й засоби протидії.
4. Корупційні ризики у сфері надання послуг та інструменти боротьби з ними.

Поняття «психологічна безпека» та його сутність

Вітчизняна наука визначає **психологічну безпеку** як систему організаційно-правових, фізичних і спеціальних психологічних заходів, що дозволяють підтримувати високий рівень працездатності й психологічної надійності персоналу при реалізації посадових функцій.

Провідними **напрямами забезпечення психологічної безпеки** працівників слід вважати:

- спеціально орієнтований відбір кандидатів на державну службу, що передбачає прогнозування поведінки в психологічно напружених умовах діяльності;
- постійне спостереження за поведінкою працівників та її змінами;
- аналіз критичних інцидентів (надзвичайних подій), що виникають у професійному середовищі;
- навчання психолого-тактичним прийомам забезпечення особистої безпеки в типових ситуаціях службової діяльності;
- надання знань, необхідних для формування індивідуальних та групових алгоритмів корупційно-безпечної поведінки;
- навчання тактиці й методам забезпечення психологічної безпеки та надійності в ситуаціях шантажу і провокації;
- навчання прийомам безконфліктного вирішення психологічно складних ситуацій;
- навчання прийомам безпечного спілкування;
- навчання прийомам протидії манулятивному впливу;
- надання рекомендацій щодо забезпечення психологічної безпеки в позаслужбовий час, в тому числі – безпеки родини;
- формування навичок постійного контролю стану власної безпеки та психологічної надійності.

Корупція – форма соціальної девіації, в якій виразно представлена соціально-психологічна складова.

Концепція психологічного дослідження корупційної поведінки базується на системі таких основних понять, як «корупційна поведінка», «корупційний тиск», «антикорупційна стійкість» і «схильність до корупції».

Ми пропонуємо наступні операціональні визначення цих понять:

- **корупційна поведінка** – це поведінка, спрямована на отримання вигоди в особистих цілях шляхом зловживання службовим становищем;
- **корупційний тиск** – сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників впливу на посадову особу, що призводять до ситуації вибору між зловживанням владними повноваженнями для отримання вигоди в особистих цілях або відмовою від нього;
- **антикорупційна стійкість** – системна властивість особистості, що виявляється в здатності протистояти корупційному тиску і здійснювати вибір між кримінальною і законослухняною поведінкою на користь останньої;
- **схильність до корупції** – особистісна схильність до вибору корупційного варіанту поведінки в ситуації корупційного тиску.

Адиктивна поведінка — різновид девіантної поведінки, що характеризується непереборним бажанням переживати інтенсивні емоції за допомогою постійної фіксації уваги на певних видах діяльності.

Виділяють наступні психологічні особливості осіб із адиктивними формами поведінки:

- знижена стійкість щодо труднощів повсякденного життя поряд із достатньою стійкістю у кризових ситуаціях;
- прихований комплекс неповноцінності у поєднанні з зовнішніми проявами неперевершеності;
- зовнішня соціабельність у поєднанні зі страхом перед стійкими емоційними контактами;
- неправдивість;
- прагнення звинувачувати інших, знаючи, що вони невинні;
- уникнення відповідальності за прийняття рішень;
- стереотипність поведінки;
- високий рівень тривожності.

Вітчизняні дослідники соціально-психологічних засад корупції як гуманітарного явища (В. Ю. Мейтус, М. І. Мельник, О. В. Шаповалов та ін.) серед основних причин її виникнення, зокрема, визначають:

- наявність певної соціальної, емоційної чи моральної патології особистості;
- психологічну схильність до вчинення правопорушень;
- недосконалість (відсутність) належного психологічного супроводження в органах державної влади.

У межах психології адиктивної поведінки сформоване положення про **перебудову ієрархії мотивів**, яке надзвичайно добре пояснює механізми формування корупційної поведінки. Адиктивна поведінка визначається як різновид девіації, що характеризується **непереборним потягом до отримання сильних емоцій і внутрішнього підкріплення**, зосередженого на певному виді діяльності. Якщо перенести це на сферу корупції, стає очевидним: **корупція виступає формою залежності**, у якій людина прив'язується не стільки до грошей, скільки до емоційного ефекту влади, ризику, безкарності та відчуття "обраності".

Для осіб із адиктивними формами поведінки характерні спільні психологічні риси: **знижена стресостійкість у повсякденності та водночас стійкість у кризах, приховані комплекси при зовнішній демонстрації переваги, соціабельність, що поєднується зі страхом близьких контактів, хронічна неправдивість, уникання відповідальності, стереотипність поведінки, підвищена тривожність.** Такі риси роблять індивіда психологічно вразливим до вибору адиктивних моделей поведінки, зокрема — корупції як "простого інструмента задоволення потреб".

Корупційна діяльність формується на етапі визначення мети та засобів її досягнення. **Мета корупціонера завжди соціальна за походженням:** бажання бути "успішним", "елітним", "впливовим", "багатим", належати до престижної референтної групи. Коли легальних інструментів досягнення мети недостатньо або вони здаються занадто тривалими, формується **зсув ієрархії мотивів**, у результаті якого протиправні засоби раціоналізуються як припустимі.

Механізми такої трансформації психологія пояснює трьома ключовими блоками.

Перший механізм — це система особистісних самовиправдань і захисних установок. Людина спотворює сприйняття реальності, перебільшує одні деталі й применшує інші, звужує коло альтернатив до "єдиного можливого варіанту", вважає себе жертвою обставин, знецінює заборони та перебільшує власну "особливість". Ці захисні механізми формуються поступово та проходять три стадії: від доморальної свідомості, через формальне визнання норм — до повного формування автономного "антисоціального морального кодексу".

Другий механізм — вплив групових норм. Корупція майже ніколи не є індивідуальною дією в ізоляції — вона підтримується групою, професійним середовищем або уявною "елітою", до якої прагне належати особа. У середині таких груп формується **"подвійна мораль"**: норми права усвідомлюються, але не вважаються обов'язковими, натомість легітимними визнаються норми групи — лояльність, взаємоприкриття, збагачення, безкарність.

Третій механізм пов'язаний із наявністю інших адикцій чи ризикованих форм поведінки. Особи з залежностями або з підвищеною потребою у фінансових та емоційних стимулах більш схильні до корупції, оскільки корупційна модель стає для них швидким способом **"закривати" свої нестабільні потреби**.

У підсумку корупційна поведінка формується як результат **поєднання особистісної девіантності, групової підтримки та залежнісних механізмів мотивації**. Її коріння — у відмові визнавати соціальні норми як значущі обмеження. Саме тому в соціально благополучних прошарках, де не прийняті жорсткі кримінально-насилені дії, девіантність часто набуває **"м'якої", але системної форми — корупції**, яка стає "прийнятною" девіацією.

Оскільки форми зловживань службовим становищем різноманітні, за різними критеріями виділяють різні рівні корупції

«Корупція виживання» – найбільш ганебне для суспільства з усіх явищ корупції, її основна ознака і принцип – «бідний платить всім» (наприклад, старенька жінка розгортає хустину і віддає за послуги п'ятдесят гривень санітарці в лікарні, такий же жалюгідній жебрачці). Цей вид корупції перестав існувати в цивілізованих країнах! Боротьба з ним у світі ведеться через підвищення рівня соціальної сфери, розвиток системи зворотних зв'язків громадянина з середніми та вищими ешелонами адміністрації та правоохоронними органами («гарячі лінії» та ін.), потужний пропагандистський натиск з метою формування моральної нетерпимості щодо «оббирання домівок».

«Корупція комфорту» – її учасниками є, здебільшого, «середні верстви» населення (комусь потрібно отримати закордонний паспорт за три дні, а його роблять три тижні; когось зупинив поліцейський за перевищення швидкості).

«Корупція престижу» – це корупція владних і багатих («Хочу того, чого не можна, за великі гроші»). Цей рівень найбільш небезпечний, оскільки розбещує і породжує хибне відчуття переваги грошей над законом.

Психологічні особливості спілкування державних службовців з об'єктами професійного інтересу

Професійне спілкування державних службовців, на відміну від процесу побутового спілкування, має значну специфіку, зумовлену змістом вирішуваних завдань.

Виокремлюють наступні **етапи професійного спілкування**:

- формування першого враження та уточнення актуального емоційного стану співрозмовника;
- усунення (нейтралізація, послаблення) психологічних бар'єрів і встановлення психологічного контакту;
- досягнення мети (здійснення психологічного впливу й отримання необхідної інформації чи зміна поведінки в бажаному напрямі);
- завершення спілкування та вихід з контакту;
- оцінка та корекція процесу взаємодії.

Маніпулятивний вплив: ознаки й засоби протидії

Психологічний вплив – цілеспрямоване застосування методів і засобів, що дозволяють змінити поведінку (думки, наміри, почуття) особи в бажаному для впливаючого напрямі.

Під цивілізованим психологічним впливом розуміють такий, що:

- психологічно коректно (грамотно, безпомилково) враховує психологічні особливості партнера і поточної ситуації, обов'язково включає в себе ознаки поваги та зацікавленості;
- не руйнує особистісної цілісності людей та їх відносин;
- задовольняє потреби обох сторін.

Цивілізований психологічний вплив сприяє збереженню і розвитку професійних відносин та особистісної цілісності сторін. Він передбачає певний рівень психологічної культури, що включає не тільки знання соціальних норм і правил поведінки, але й наявність у людини певних особистісних якостей.

Маніпулятивний вплив – різновид психологічного впливу, що сприяє досягненню особистих цілей і задоволенню власних потреб за рахунок використання ресурсу партнера по взаємодії.

Маніпулятор оцінює свою поведінку як бажану чи необхідну в певних ситуаціях, мету – такою, що слугує інтересами справи, суспільства, розвитку. Маніпулятивний вплив здатен реалізувати низку базових потреб: в агресії, в силі, в спокої, в ресурсах, в помсті та ін. Маніпуляція націлена на те, щоб примусити людину відчувати, діяти і думати так, як це вигідно маніпулятору, але при цьому так, щоб вона не відчувала примусу. Оскільки мета маніпуляції завжди залишиться прихованою, зовні вона може здатися цивілізованим методом, оскільки діє на користь і діловим відносинам, і особистісним інтересам учасників.

Основні ознаки маніпулятивного впливу:

Деструктивна критика

– руйнівність такої критики полягає, перш за все, в тому, що вона не дозволяє людині зберегти спокій, відволікає її сили на боротьбу з негативними емоціями, підриває віру в себе. За формою деструктивна критика часто не відрізняється від формул навіювання: «Ти безвідповідальна людина. Все, до чого ти доторкаєшся, перетворюється в ніщо»;

Деструктивні констатації

(відбуваються навмисно або через непорозуміння). Сюди відносяться: нагадування про об'єктивні факти біографії, які людина не може змінити або на які була не в змозі вплинути (наприклад, расова приналежність), «дружні, безневинні» натяки на помилки, промахи і порушення, допущені адресатом в минулому; жартівлива згадка про «старі гріхи» або особисті таємниці адресата;

Деструктивні поради

До них належать непрохані рекомендації та пропозиції щодо зміни позиції, способу поведінки; безапеляційні вказівки, накази та інструкції, які не передбачені соціальними або робочими відносинами партнерів. Непрохані поради також є нападом, бо вони кидають виклик здатності людини самій визначати, які питання задавати собі, а яких уникати, на що звертати увагу, які приймати рішення і як вчитися на власних помилках. Непрохані поради – це порушення прав особистості.

Доречно пам'ятати про наявність певного взаємозв'язку між загальновідомими способами маніпулювання у спілкуванні і невід'ємними правами особистості. Це дозволить протистояти впливу соціального оточення на державного службовця з метою зміни його поведінки в професійному просторі.

Право перше. Ви маєте право не виправдовуватися і не звинувачувати себе за власну поведінку. Основний спосіб маніпулювання: Ви повинні пояснювати свою поведінку іншим людям, тому що ви несете перед ними відповідальність; Ви повинні виправдовуватися за свої вчинки перед ними. Якщо Ви впевнена в собі людина, у Вас немає потреби пояснювати свою поведінку іншим, щоб вони вирішували: правильна вона чи неправильна, коректна чи некоректна, тощо. Безумовно, люди завжди мають право висловити вам, що їм не подобається. Ви ж, в свою чергу, маєте право проігнорувати їх зауваження або знайти компроміс.

Право друге. Ви маєте право вирішувати, чи повинні брати на себе відповідальність за чужі проблеми (і чи є Вам діло до чужих проблем). Основний спосіб маніпулювання: Ви повинні жертвувати власними особистими цінностями для того, щоби не дати зруйнуватися певній системі приписів. Якщо система не спрацьовує, то повинні змінитися Ви, а не система. Якщо виникають якісь проблеми з системою – це Ваші проблеми; система за них відповідальності не несе (ключові слова: «Ви всіх затримуєте», «через Вас неможливо продовжити роботу»).

Право третє. Ви маєте право передумати, змінити свою думку. Основний спосіб маніпулювання: Ви не повинні замислюються після того, як Ви вже прийняли рішення і дали знати про це іншим. Якщо Ви змінюєте свою думку, то повинні виправдовувати свій новий вибір або визнати, що Ви помилилися. Якщо ж Ви помиляєтеся зараз, Ви демонструєте, що Ви безвідповідальні. Цілком ймовірно, що Ви знову помилитеся, і тим самим створите нові проблеми. Отже, Ви не в змозі приймати самостійні рішення.

Право четверте. Ви маєте право на помилку (робити помилки і відповідати за них). Основний спосіб маніпулювання: Ви не повинні робити помилок. Помилки — це зло, яке створює неприємності іншим людям. Якщо Ви робите помилки, Ви повинні відчувати свою провину. Ви не вмієте поводитися належним чином і приймати гідні рішення. Щоб Ви не викликали нових проблем, ваша поведінка і рішення повинні контролюватися іншими людьми. Тільки таким чином Ви зможете компенсувати ті неприємності, яке заподіяли. Помилятися — частина людського існування. Наше невід’ємне право робити помилки і відповідати за них характеризує реальність людського існування. «За помилки слід платити» — на цій підставі, нагадуючи минулі помилки, зацікавлені особи прагнуть керувати нашою актуальною поведінкою.

Право п’яте. Ви маєте право сказати: «Я не знаю». Основний спосіб маніпулювання: у Вас повинні бути відповіді на будь-які питання про можливі наслідки Ваших дій; якщо у Вас немає таких відповідей, Ви не усвідомлюєте, які проблеми можете створити іншим людям. Отже, Ви безвідповідальні і Вас потрібно контролювати. Якщо до того, як Ви почнете щось робити, запитаете себе про всі наслідки Ваших дій, швидше за все, Ви багато чого не зможете передбачити. Маніпулятори стверджують, що Ви повинні передбачати все («А що сталося б, якщо ...»).

Право шосте. Ви маєте право не залежати від того, як ставляться до Вас інші люди. Основний спосіб маніпулювання: люди, з якими Ви спілкуєтесь, повинні позитивно до Вас ставитися, інакше вони будуть перешкодити Вам у роботі. Щоб вижити, Ви повинні співпрацювати з іншими людьми так, щоб Вас любили. Вам не потрібно позитивне ставлення інших людей, щоб взаємодіяти з ними ефективно і з користю для справи, і Ви не повинні хвилюватися через те, що, можливо, комусь не подобається. Якщо зникнення колишньої доброзичливості для Вас болюче, то це — сильний засіб впливу на Вас. З іншого боку — Вас ніколи не будуть любити, якщо Ви не ризикнете побути нелюбимими.

Право сьоме. Ви маєте право бути нелогічним в прийнятті рішень. Основний спосіб маніпулювання: Ви повинні слідувати логіці, тому що вона дозволяє приймати найкращі рішення. Логіка – це хід міркувань, який ми використовуємо, щоб прийняти якесь рішення. Однак, логічні умовиводи не завжди і не в будь-якій ситуації істинні. Буває й так, що Ви робите все цілком логічно, але це не завжди допомагає вирішити проблему. Якщо Ви керуетесь логікою, це лише означає, що Ви робите тільки те, що повністю розумієте. Але вирішення проблеми може перебувати за межами розуміння. Логічні висновки також рідко допомагають нам зрозуміти, чому ми хочемо саме цього. Логіку також не завжди слід застосовувати до розуміння людських стосунків: багато хто використовує логіку для маніпулювання. Логіка – це одна з тих зовнішніх установок – стандартів, які застосовуються при оцінці як своєї власної, так і Вашої поведінки.

Право восьме. Ви маєте право сказати: «Я не розумію». Основний спосіб маніпулювання: «Ви повинні розуміти ...». Щоб жити без розбіжностей, Ви повинні передбачувати потреби інших людей. Якщо ж Ви не розумієте цього, допоки Вам не починають про це говорити, Ви не в змозі жити в гармонії з іншими людьми. Отже, Ви людина некваліфікована і безвідповідальна. Ми все не настільки спритні і сприйнятливі, щоб абсолютно розуміти хоча б більшу частину того, що відбувається навколо. Цю сторону людського існування відобразив у своїх спостереженнях Сократ: справжня мудрість приходить до кожного з нас тоді, коли ми усвідомлюємо, як мало ми розуміємо в житті, в самих собі, в світі навколо нас. І все ж обмеженість людських здібностей не заважає нам жити. Знання приходить з досвідом, і наш досвід спілкування з іншими людьми показує, що ми не завжди розуміємо намірів і бажань інших людей. Мало хто з нас взагалі вміє читати чужі думки, і ніхто не може читати чужі думки дуже добре. Однак багато хто намагається за допомогою натяків, недомовок і підказок змусити інших робити те, що вони вважають за потрібне. Інші намагаються «обуреним» або «сердитим» поглядом і мовчанням змусити нас змінити свою поведінку відносно них. Найчастіше це відбувається після якогось конфлікту між Вами і «постраждалою» стороною, коли Ви зробили не те, що від вас хотіли. «Постраждали» не виявляють словесної рішучості, щоб домогтися хоча б частини того, що вони хочуть шляхом компромісу, а беруться Вас з позицій: – Ви повинні інтуїтивно розуміти, що їм не подобається у Вашій поведінці; – Ви повинні автоматично розуміти, що Ваша поведінка не влаштовує їх; – Ви повинні так змінити свою поведінку і своє ставлення до них, щоб вони більше не відчували себе «ображеними» чи «розсердженими». Але якщо Ви сприймете таку маніпуляцію, Вам доведеться виконувати чужі бажання в першу чергу, і Ви втратите можливість робити те, чого бажаєте (вважаєте за потрібне) самі.

Право дев'яте. Ви маєте право сказати: «Мені байдуже ...», «Мене не хвилює ...», «Мене не цікавить ...». Основний спосіб маніпулювання: оскільки Ви звичайна людина — у Вас багато вад. Ви повинні перебороти всі свої слабкості і всіма силами покращувати себе, допоки не досягнете досконалості в усьому. І якщо хтось Вам вкаже, яким чином Ви можете поліпшити себе, Ви зобов'язані взяти це на озброєння. Якщо Ви цього не зробите — Ви зіпсований, ледачий, недорозвинений і нікчемний, і тому Ви не заслуговуєте ні на повагу інших, ні на свою власну. З маніпулюванням, побудованим на постулаті про те, що Ви повинні хотіти поліпшити себе, часто найважче впоратися. Єдиний шлях зупинити цю маніпуляцію — запитати самого себе, чи задоволені Ви собою і тим, як проявляєте себе, а потім прийняти своє власне рішення щодо того, чи бажаєте Ви щось змінити. Щоб розібратися, маніпулюють Вами чи це ваш власний вибір, необхідно сформулювати внутрішнє протиріччя в будь-якій із трьох позицій: «Я хочу ...», «Мені доведеться ...», «Мені слід ...». При цьому позицію «Мені слід ...» можна розглядати з двох сторін: з одного боку, як маніпулятивний засіб, за допомогою якого Вам можуть нав'язати чуже бажання; а з іншого — як обрану Вами систему оцінок: що Ви повинні і не повинні робити.

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ У СФЕРІ НАДАННЯ ПОСЛУГ І ІНСТРУМЕНТИ БОРОТЬБИ З НИМИ

Сфера надання послуг — одна з найдинамічніших у сучасній економіці. Вона характеризується високим ступенем індивідуалізації взаємодії між виконавцем і споживачем, що з одного боку формує простір для довіри, а з іншого — створює значний потенціал для зловживань. Особливо це стосується таких професій, як психолог і перекладач, де результат праці часто важко формалізувати, а критерії якості є суб'єктивними. Саме тому в цій сфері з'являються приховані механізми неформальної вигоди, маніпуляцій і підміни понять професійної компетентності.

У сфері психологічного консультування ключовим чинником ризику є **інформаційна асиметрія** між клієнтом і фахівцем. Психолог володіє спеціальними знаннями, які клієнт не здатен оцінити з позицій професійної компетентності. Ця ситуація відкриває можливість для **зловживання довірою** — навмисного затягування процесу терапії, створення залежності клієнта від послуг, вимагання додаткових “пожертв”, або маніпулювання результатами психологічних тестів, особливо коли йдеться про експертні висновки для судових, освітніх чи кадрових рішень.

Окрему категорію становлять **психологічні послуги у державному секторі** — у школах, соціальних службах, медичних закладах, пенітенціарних установах. Тут корупційний ризик посилюється через бюрократичну вертикаль, відсутність єдиних стандартів оцінювання результатів роботи, а також можливість неформального впливу на прийняття рішень (наприклад, у випадках, коли від висновку психолога залежить статус дитини, військовослужбовця або підсудного). Додатково, у кризових соціально-економічних умовах психологи можуть ставати об’єктами тиску — з боку керівництва, клієнтів або третіх осіб, які прагнуть отримати вигідні висновки чи довідки.

Перекладацька діяльність, особливо офіційне нотаріальне або судове тлумачення, також є високоризиковою щодо проявів корупції. Основна причина полягає у **відсутності чітких механізмів перевірки достовірності перекладу** та в обмеженій кількості фахівців, які володіють певними рідкісними мовами або спеціалізованими терміносистемами. Це створює умови для **монополізації ринку** та встановлення завищених тарифів за “незамінність” перекладача.

У практичній площині типові прояви корупції включають:

- змову між перекладачем і стороною процесу (наприклад, у суді чи при укладенні договорів);
- спотворення змісту перекладу з метою надання переваг одній стороні;
- отримання неправомірної вигоди за пріоритетне обслуговування, прискорення процесу чи “негласну” допомогу з документами;
- неофіційне посередництво при сертифікації або легалізації перекладів, коли за “доплату” документ проходить швидше.

У державних структурах ризик зростає через **непрозорість процедур закупівель перекладацьких послуг**, коли обираються “свої” постачальники без конкуренції. Водночас у приватному секторі загроза полягає в **обходженні податкових вимог** — приховуванні реальних доходів, неофіційних виплатах або використанні тіньових схем розрахунків із клієнтами.

Корупційна поведінка у сфері послуг має глибоке **психологічне підґрунтя**. На відміну від класичної адміністративної корупції, що базується на владних повноваженнях, тут ключову роль відіграє **особиста взаємодія** між двома суб'єктами — клієнтом і виконавцем. Вона часто будується на довірі, емоційній симпатії, співзалежності або очікуванні “взаємної вигоди”. У цьому контексті корупція може мати **адиктивний характер**, тобто стати формою поведінкової залежності, коли фахівець або клієнт неусвідомлено підкріплюють практику неформальних домовленостей як звичний спосіб “вирішення питань”.

Крім того, у середовищі психологів і перекладачів часто діє **етичний релятивізм** — схильність виправдовувати порушення норм високою метою (“я лише допоміг людині”, “це не хабар, а подяка”). Такі мікропрактики поступово формують толерантність до корупції як соціально прийняттого явища.

Боротьба з корупційними ризиками у сфері послуг потребує **комплексного поєднання правових, етичних і організаційних механізмів**. На національному рівні Україна має базову нормативну основу — Закон «Про запобігання корупції» (2014), Кодекс етики психолога, стандарти професійної діяльності перекладача, положення про державні закупівлі послуг. Проте реальний ефект цих документів залежить від рівня їх імплементації у щоденну практику.

Одним із ефективних напрямів є **розробка чітких стандартів надання послуг** — з описом процедур, критеріїв якості, термінів і тарифів. Це дозволяє мінімізувати суб'єктивізм і зменшити простір для неформальних домовленостей. Для психологічної практики це можуть бути **протоколи проведення консультацій, етичні кодекси взаємодії з клієнтами, вимоги до звітності й супервізії**. Для перекладачів — **сертифікація компетентностей, стандартизовані договори, відкриті реєстри фахівців**.

Важливим напрямом зменшення корупційних ризиків є **впровадження електронних сервісів**. Онлайн-запис до психолога або перекладача через платформу з відкритими відгуками клієнтів, фіксація оплати через офіційні платіжні системи, електронний документообіг при закупівлях — усе це створює **цифровий слід**, який унеможливає неофіційні розрахунки.

У державному секторі доречним є використання **електронного моніторингу якості послуг**, де результати анонімних опитувань клієнтів і дані про кількість наданих консультацій стають частиною публічної звітності. Це стимулює фахівців до чесної конкуренції, підвищення кваліфікації та прозорості взаємодії з громадянами.

Базовим засобом протидії корупції є **формування антикорупційної культури**. Для фахівців у сфері психології та перекладу це означає не лише знання законодавчих обмежень, але й розвиток внутрішніх моральних орієнтирів — здатності протистояти тиску, усвідомлювати відповідальність за зловживання довірою.

У професійній підготовці варто впроваджувати **курси з етики та антикорупційного комплаєнсу**, розглядати кейси порушень, навчати навичок роботи з конфліктами інтересів. Важливою є також роль **професійних асоціацій**, які мають право не лише видавати сертифікати, але й застосовувати дисциплінарні санкції за порушення стандартів — від попереджень до позбавлення права практики.

Сучасна антикорупційна стратегія неможлива без **активної позиції споживачів послуг**. Клієнт має право на отримання офіційного чеку, копії договору, об'єктивного зворотного зв'язку. Громадські платформи відгуків, незалежні рейтинги психологів і перекладачів, а також механізми подання скарг до відповідних комісій створюють **соціальний тиск**, що підвищує доброчесність серед професіоналів.

У ширшому сенсі саме клієнт стає **антикорупційним агентом**, який, відмовляючись від неформальних практик (“подяка без квитанції”, “доплата за швидкість”), формує нову етичну норму взаємодії — засновану на прозорості, гідності й взаємній відповідальності.

КОРУПЦІЯ У СФЕРІ НАУК ПРО ЗЕМЛЮ

1. Корупція при розподілі прав на користування природними ресурсами.
2. Корупція у сфері земельного кадастру та картографії.
3. Корупційні ризики при проведенні геологічних та інженерних досліджень.

Форма корупції	Опис	Механізм реалізації	Приклад/наслідок
Підробка документів	Внесення недостовірних даних у земельний кадастр	Зміна меж ділянки, фіктивні договори оренди, "воскреслі" власники	Держземлі оформлені на підставних осіб через фальшиві витяги
Хабарництво кадастровим реєстраторам	Прискорення чи зміна запису в кадастрі в обмін на хабар	"Пакетні" реєстрації десятків ділянок вночі/у вихідні	Нічна реєстрація понад 100 га під забудову в Київській області
Схеми рейдерства	Незаконне заволодіння чужою ділянкою через маніпуляції в кадастрі	Внесення змін без відома власника, блокування реєстрацій	Підміна власника ділянки і швидкий перепродаж
Картографічні фальсифікації	Навмисне спотворення картографічних даних	Створення "білих плям", відсутність оновлення інформації	Міжгромадські конфлікти через невизначені межі територій
Схеми з "пайовою власністю"	Непрозоре управління паями (особливо померлих/відсутніх осіб)	"Задача в оренду" землі без згоди спадкоємців	Господарство користується 200 га, з яких 30% — "мертві душі"

Нічна реєстрація кадастру — це неформальний термін, який використовують журналісти, активісти або посадовці для опису ситуацій, **коли:**

- земельні ділянки реєструються або змінюються у кадастрі у позаробочий час (наприклад, уночі, у вихідні чи святкові дні),
- відбувається внесення інформації про право власності або зміну цільового призначення без погоджень чи рішень місцевих рад,
- система ДЗК (державний земельний кадастр) або ДРРП (державного реєстру речових прав на нерухомість) використовується зловмисниками або посадовцями, які мають доступ до "нічного кабінету" — програмного забезпечення або облікових записів з розширеними правами.

Типові корупційні ризики:

Зміна цільового призначення без погодження

Наприклад,
сільськогосподарські
землі раптово
перетворюються на
землі під забудову, без
рішення ОМС чи
громадських слухань.

Подвійна реєстрація

В одну ніч одна і та ж
ділянка "зникає" з
реєстру однієї особи і
"з'являється" у
власності іншої.

Внесення фейкових документів

Завантаження
підроблених рішень
сесій, актів
приймання-передачі,
кадастрових планів —
часто без будь-якого
контролю.

"Очищення" історії кадастру

Видалення слідів
попередніх дій або
блокування доступу
до інформації, що
унеможливає
розслідування.

Як це можливо технічно?

- **Адміністратори ДЗК чи реєстратори мають доступ до систем 24/7.** Якщо в системі не налаштовано логування або обмеження операцій за часом — можна робити зміни коли завгодно.
- **Існує практика продажу облікових записів з правом внесення даних до ДЗК на чорному ринку.**
- **Використання VPN та підставних комп'ютерів, що дозволяє маскувати геолокацію змін (наприклад, ніби зміни вніс реєстратор з іншої області).**

У 2021 році журналісти Bihus.Info розкрили, як у Київській області вночі "зникли" з кадастру десятки гектарів комунальної землі — без будь-яких рішень сесій, на основі підроблених документів. Реєстрацію провели о 3-й годині ночі. Потім землю "продали" на підставних осіб.

Як з цим боротися?

1. **Аудит логів ДЗК і ДРРП** — перевірка, хто, коли і з якого комп'ютера вносив зміни.
2. **Обмеження часу доступу до систем** — щоби неможливо було вносити зміни після 18:00 або у вихідні.
3. **Запровадження двофакторної ідентифікації** для реєстраторів.
4. **Громадський моніторинг та журналістські розслідування.**

Процедура розподілу прав на користування природними ресурсами

Як має відбуватися

Подається заявка до Державної служби геології та надр України (Держгеонадра).

Якщо ділянка не включена до переліку доступних, проводиться її погодження.

Призначається аукціон через систему ProZorro.Продажі.

Переможець отримує спеціальний дозвіл на користування надрами (ліцензію).

Укладається угода, проводиться оцінка впливу на довкілля (ОВД), починаються роботи.

Корупційні ризики

Попереднє узгодження "вигідних" ділянок тільки під "своїх" учасників.

Затягування погодження для конкурентів.

Заниження стартових цін на аукціонах.

"Погодження" дозволів без аукціонів під виглядом наукових чи соціально важливих проектів.

Приклад

Скандал 2020 року з "Укргазвидобуванням", коли з'ясувалося, що частина спецдозволів видавалась поза конкурсом із заниженими рентними платежами.

Наслідки:

- Втрата державних доходів.
- Виснаження ресурсів без екологічного контролю.
- Нерівні умови для бізнесу та зменшення інвестиційної привабливості.

Процедура ведення земельного кадастру та картографії

Як має відбуватися

Замовник подає документи (право на землю, технічну документацію).

Кадастровий реєстратор перевіряє відповідність та вносить відомості до Реєстру.

Присвоюється кадастровий номер.

Кадастрова карта оновлюється, інформація стає відкритою.

Корупційні ризики

Попереднє узгодження "Внесення змін до кадастру на підставі підроблених документів.

Створення дублюючих записів для рейдерства.

Неправомірне змінення цільового призначення земель.

"Виправлення помилок" за хабар." ділянок тільки під "своїх" учасників.

Затягування погодження для конкурентів.

Заниження стартових цін на аукціонах.

"Погодження" дозволів без аукціонів під виглядом наукових чи соціально важливих проектів.

Приклад

Скандал у Київській області (2021), де через "кадастрові махінації" держземлі лісфонду площею понад 500 га були переведені в приватну власність.

Наслідки:

- Земельні спори та рейдерство.
- Втрата довіри до державних інститутів.
- Перешкоди для прозорого планування територій та інвестицій.

Процедура проведення геологічних та інженерних досліджень

Як має відбуватися

Замовник укладає договір із ліцензованою організацією.

Проводяться польові, лабораторні та камеральні роботи.

Складається звіт, який проходить експертизу (державну або незалежну).

Результати використовуються для проектування, будівництва тощо.

Корупційні ризики

Маніпуляції з результатами досліджень (заниження/завищення показників).

Видача дозволів "потрібним" лабораторіям.

Псевдоекспертизи без виїзду на об'єкт.

Участь "своїх" організацій без тендеру.

Приклад

Будівництво об'єктів на Осокорках у Києві, де виявили, що інженерні дослідження або не проводились, або були фальсифіковані, попри наявність складного геофізичного профілю (болота, підтоплення).

Наслідки:

- Потенційні техногенні катастрофи.
- Необґрунтоване будівництво в небезпечних зонах.
- Зниження якості наукових даних, що використовуються для державного планування.

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА АГРАРНИЙ СЕКТОР

1. Корупційні ризики у сфері агрономії.
2. Перспективи сталого розвитку аграрного сектору в умовах доброчесності.
3. Протидія корупції у сфері агрономії.

Сфера агрономії як частина аграрного сектору має низку специфічних корупційних ризиків. Вони охоплюють усі рівні — від управління земельними ресурсами до розподілу державної підтримки та сертифікації продукції.

Основні типи корупційних ризиків

Земельні махінації

- Підробка документів на право користування або власності.
- Безпідставна зміна цільового призначення земель (наприклад, с/г земля переводиться в землі під забудову).
- Неформальні домовленості з Держгеокадастром, кадастровими реєстраторами, органами місцевого самоврядування.

Розподіл державної допомоги

- Надання дотацій "своїм" підприємствам або підставним фермерам.
- Фальсифікація звітності для отримання субсидій (наприклад, на вирощування певних культур або утримання худоби).

Сертифікація та контроль якості

- Отримання фітосанітарних або екологічних сертифікатів за хабарі.
- Недобросовісна експертиза ґрунтів, води, рослин.

Закупівлі та тендери

- Закупівля агрохімікатів, техніки, послуг за завищеними цінами.
- Попередньо визначені переможці тендерів (особливо в державних підприємствах та установах Мінагрополітики).

Освітній та науковий сектор агрономії

- Захист дисертацій за хабар.
- Замовні наукові дослідження, які просувають інтереси агрохолдингів.

Сталий розвиток —

загальна концепція щодо необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі. Як сформулювала визначення сталого розвитку у своїй доповіді Комісія Брундтланд, це «розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби»

Як доброчесність впливає на сталий розвиток?

Прозорий доступ до ресурсів

Земля, вода, насіння, добрива мають бути доступні чесним шляхом, а не "по знайомству". Фермери мають рівні шанси на участь у програмах підтримки.

Чесна конкуренція

Без корупції немає тіньового ринку — тож дрібні фермери можуть конкурувати з агрохолдингами.

Довіра до держави та інвесторів

Прозорі правила гри приваблюють іноземних інвесторів та донорів.

Високий рівень доброчесності — це імідж країни на міжнародному ринку (наприклад, сертифікація органічної продукції).

Охорона довкілля

Безхатбарні інспекції справді перевіряють дотримання норм — що знижує ерозію, забруднення та деградацію земель.

Протидія корупції у сфері агрономії

Цифровізація

- Електронні реєстри землі, дотацій, сертифікатів.
- Онлайн-подача документів з відкритим доступом до інформації (наприклад, АРІ ДЗК або AgroMap).

Антикорупційні перевірки

- Проведення аудитів Держгеокадастру, Мінагрополітики, Держпродспоживслужби
- Впровадження незалежних моніторингових організацій.

Громадський контроль

- Впровадження систем громадського моніторингу рішень про виділення землі, дотацій, дозволів.
- Платформи на зразок youcontrol.com.ua, clarity-project.info для аналізу прозорості аграрних підприємств.

Санкції та кейси притягнення до відповідальності

- Висвітлення реальних справ про корупцію в агросекторі.
- Посилення ролі НАЗК, НАБУ та місцевих прокуратур у розслідуваннях.

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В СФЕРІ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА

1. Специфіка корупції у сфері лісового господарства.
2. Інструменти запобігання та виявлення корупційних схем.
3. Міжнародна співпраця у боротьбі з незаконною вирубкою та торгівлею деревиною.

Лісове господарство в Україні є однією з найбільш ризикованих з точки зору корупції сфер природокористування. Корупційні ризики зосереджені на стику державного управління, економічних інтересів та слабого контролю.

Основні форми корупції

Незаконна вирубка

Вирубка дерев під виглядом санітарних робіт.

"Липові" акти обстеження лісів.

Відсутність погоджень з громадами чи екологами.

Тіньова торгівля деревиною

Продаж необлікованої деревини готівкою без будь-якої звітності.

Експорт "легалізованої" деревини через підроблені сертифікати походження.

Зловживання при розподілі лісових ділянок

Передача лісових угідь у довгострокову оренду "своїм".

Земельні махінації: ліс виводиться з фонду через зміну цільового призначення.

Маніпуляції з електронними аукціонами

Заздалегідь узгоджені переможці торгів.

Блокування конкурентів на Prozorro. Продажі через технічні прийоми.

Інструменти запобігання та виявлення корупційних схем

Електронний облік деревини (ЕОД)

- Всі лісгоспи зобов'язані вносити дані про заготовлену деревину до системи.
- Прив'язка кожної колоди до QR-коду з інформацією про місце рубки.

Супутниковий моніторинг

- Використання платформ на кшталт Global Forest Watch чи Ліс у смартфоні.
- Виявлення незаконних вирубок за супутниковими знімками.

Прозорі онлайн-аукціони

- Виставлення деревини виключно через Prozorro.Продажі.
- Автоматичне формування цін, конкурентні торги, аналітика.

Незалежні інспекції

- Залучення громадських екологічних організацій до перевірок.
- Впровадження механізмів "таємного аудитора" або "анонімного інформатора".

Журналістські розслідування

- Наприклад, проекти Bihus.Info, Схеми, StopCor розкривають реальні випадки лісової корупції.

Україна — частина глобального ринку деревини, і міжнародна спільнота активно підтримує антикорупційні ініціативи у лісовому секторі.

Ключові напрями:

1. LEGT (Forest Law Enforcement, Governance and Trade)

- Ініціатива ЄС щодо забезпечення легального походження деревини.
- Україна готувалася до угоди **FLEGT з ЄС**, що вимагає створення **системи перевірки легальності** лісу.

2. Співпраця з INTERPOL та EUROPOL

- Розслідування транснаціональної контрабанди деревини.
- Виявлення нелегальних маршрутів експорту, зокрема через Білорусь або Балтію.

3. Донорська підтримка реформ

- Проекти від **USAID, GIZ, WWF, FAO**, які впроваджують еко-облік, навчання лісівників, контрольні дрони.
- Фінансування нових ІТ-рішень для аудиту лісокористування.

4. Транскордонна співпраця

- Моніторинг Карпатського регіону спільно з Польщею, Румунією, Словаччиною.
- Спільні антикорупційні ініціативи Карпатського Єврорегіону.

ДОБРОЧЕСНІСТЬ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНО-ВІМІРЮВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

1. Корупція у процесах закупівлі та модернізації обладнання.
2. Корупція у сфері сертифікації та стандартизації вимірювальних технологій.
3. Антикорупційні заходи у впровадженні інформаційно-вимірювальних технологій.

Закупівлі вимірювального, наукового та цифрового обладнання (особливо за державні кошти) є зоною підвищеної корупційної вразливості.

1. Завищення вартості

Постачальники "своїх" брендів виграють тендери з у 2–3 рази вищою ціною.
Залучення фірм-прокладок, які просто "перепродають" обладнання.

2. Імітація конкуренції

Конкуренти на Prozorro формально подають документи, але не претендують на перемогу.
Прописування специфікацій "під одного постачальника".

3. Закупівля застарілого або нефункціонального обладнання

Закупівля техніки, яка не має калібрування або не відповідає стандартам.
Постачання "демо"-обладнання, що не підлягає гарантії чи сервісу.

4. Неформальні домовленості з аудиторськими та контрольними органами

Узгодження актів приймання обладнання без реального аналізу технічних характеристик.

Корупція у сфері сертифікації та стандартизації вимірювальних технологій

В цій сфері йдеться про легітимацію технічних засобів та систем вимірювання, від медичних приладів до сільськогосподарських сенсорів, що повинні пройти **сертифікацію відповідності, перевірку або державну реєстрацію**.

Фальсифікація результатів перевірок

Оформлення "успішного" протоколу калібрування без фактичної перевірки.

Видача сертифікатів на продукцію, яка не відповідає державним або міжнародним стандартам.

Монополізація сертифікаційних центрів

Ситуації, коли один або кілька центрів мають "ексклюзивне право" на видачу сертифікатів.

Вимагання "додаткових платежів" за пришвидшення процедур.

Маніпуляції з міжнародними сертифікатами

Переведення продукції з країн без строгих вимог без належної верифікації.

Підробка або переклад сертифікатів без підтвердження автентичності.

Антикорупційні заходи у впровадженні інформаційно-вимірювальних технологій

Антикорупційні заходи у впровадженні інформаційно-вимірювальних технологій (ІВТ) спрямовані на забезпечення прозорості, підзвітності та технічної доброчесності у процесах впровадження цифрових систем збору та обробки даних. Насамперед, важливо запроваджувати відкриту цифрову інфраструктуру з публічним доступом до технічної документації, реєстрів та результатів сертифікації. Це унеможливає монополізацію технологій та маніпуляції з технічними характеристиками обладнання. Одним з ключових заходів є використання публічного аудиту даних, зокрема надання доступу до первинних вимірювальних даних незалежним експертам та громадськості, що дозволяє вчасно виявляти спроби фальсифікацій. Крім того, закупівлі ІВТ повинні здійснюватися виключно через електронні платформи з прозорими технічними вимогами та незалежною експертизою. Особливу роль відіграє інституційна підзвітність: державні установи мають регулярно звітувати про використання ІВТ, включаючи витрати, цілі, досягнуті результати та підрядників. Підсилити ефект дозволяє впровадження етичних кодексів для інженерів, технічних фахівців та посадовців, а також навчальні програми з технічної етики та протидії корупції.

ДОБРОЧЕСНІСТЬ У СФЕРІ АГРОІНЖЕНЕРІЇ

1. Корупція у процесах закупівлі та модернізації сільськогосподарського обладнання.
2. Корупція у впровадженні державних програм підтримки.
3. Антикорупційні заходи у впровадженні технологій автоматизації та роботизації.

У сфері закупівель сільськогосподарської техніки та обладнання часто фіксуються корупційні зловживання, особливо коли йдеться про тендери, що фінансуються з державного або донорського бюджету. Найбільш поширеними є завищення вартості техніки, закупівля застарілого або неякісного обладнання, а також прописування умов тендерів під заздалегідь визначених постачальників. Часто трапляються випадки, коли фермери, особливо у громадах, де високий рівень політичного впливу, отримують доступ до модернізаційної техніки поза конкурсом або за умов неформальної домовленості. Наслідками таких схем є втрата ефективності використання бюджетних коштів, відсутність технологічного прориву у секторі та зниження довіри до механізмів державної підтримки аграріїв.

Державні програми підтримки сільського господарства — наприклад, компенсація за купівлю вітчизняної техніки, відшкодування витрат на зрошення чи агрострахування — часто стають інструментом вибіркового та непрозорого розподілу ресурсів. Типові корупційні практики включають отримання дотацій фіктивними підприємствами, маніпуляції з документами, підробку довідок про обсяги виробництва або статус господарства. Крім того, відсутність відкритих реєстрів отримувачів допомоги ускладнює громадський контроль та сприяє створенню "клубу обраних", які постійно виграють гранти або субсидії. Слабка цифровізація управління цими програмами тільки поглиблює проблему.

Для мінімізації корупційних ризиків під час впровадження автоматизованих систем і роботизованих технологій в агросекторі необхідно забезпечити прозорість на всіх етапах — від обґрунтування до закупівлі та інсталяції. Важливою умовою є використання електронних закупівель через Prozorro з обов'язковим відкритим технічним аудитом. Також доцільно впроваджувати публічні паспорти проєктів автоматизації, які міститимуть інформацію про вартість, підрядників, технічні характеристики обладнання та очікувані результати. Створення єдиної платформи моніторингу технологічних впроваджень дасть змогу громадськості, науковцям і контролюючим органам оцінювати ефективність таких рішень. Ключовим є також формування культури доброчесності через навчання фермерів і агрономів етичному веденню бізнесу та участі у прозорих технологічних проєктах.

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В СФЕРІ ГЕОДЕЗІЇ ТА ЗЕМЛЕУСТРОЮ

1. Корупція у сфері землеустрою: причини та наслідки.
2. Ризики корупції під час передачі земель державної чи комунальної власності у приватну.
3. Зловживання під час підготовки проєктів землеустрою та способи їх виявлення.

Корупція у сфері землеустрою виникає переважно через високу економічну цінність земельних ресурсів, брак прозорості в обліку земель та складність процедур, які відкривають можливості для маніпуляцій. До причин корупції відносяться: концентрація повноважень у вузького кола чиновників, відсутність єдиної інтегрованої системи земельного кадастру, прогалини у законодавстві та слабкий контроль з боку громадськості. Наслідки такої корупції — це масове розкрадання земель, особливо в зоні рекреації, прибережних територіях та на землях запасу; зменшення площі земель сільськогосподарського призначення; втрата довіри до місцевих органів влади; зниження інвестиційної привабливості регіонів. Корупційні схеми у землеустрої часто сприяють узаконенню самозахоплень, нелегальній забудові та втраті контролю держави над стратегічними земельними ресурсами.

Процес передачі земель державної чи комунальної власності у приватну форму містить численні ризики корупції, зокрема через завуальовані механізми "псевдоаукціонів", фальсифікацію документації та несанкціоновану зміну цільового призначення землі. Найчастіше такі зловживання стосуються схем із використанням підставних осіб для безоплатної приватизації, використання пільг, передбачених для учасників бойових дій або фермерів, у корисливих цілях. У деяких випадках землі передаються під інвестиційні проекти без реальної реалізації інвестицій, але з подальшим перепродажем. Особливий ризик становить маніпулювання громадськими слуханнями, які часто проводяться формально, без реального обговорення з жителями територіальної громади. Такі схеми призводять до втрати державного та комунального майна, соціального напруження та масових судових спорів.

Під час підготовки проектів землеустрою — таких як технічна документація для поділу, об'єднання чи зміни меж ділянок — найбільш поширені зловживання стосуються підробки геодезичних даних, неправдивого погодження меж, завищення вартості послуг та погодження фіктивної документації. Часто проекти землеустрою готуються фірмами, які мають неформальні домовленості з посадовцями, що затверджують документи. Способами виявлення таких зловживань є: порівняння даних публічної кадастрової карти з фактичними межами на місцевості, проведення незалежної перевірки сертифікованими землеупорядниками, використання супутникових знімків і GPS-технологій для контролю за відповідністю. Крім того, впровадження цифрових сервісів Держгеокадастру з електронними слідами дій, як-от "земельний моніторинг" або реєстр проектів землеустрою, дозволяє оперативно фіксувати підозрілі дії.

ДОБРОЧЕСНІСТЬ У СФЕРІ АВТОМАТИЗАЦІЇ, КОМП'ЮТЕРНО-ІНТЕГРОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА РОБОТОТЕХНІКИ

1. Корупція у процесах закупівлі та модернізації обладнання.
2. Корупція у впровадженні державних програм підтримки галузі.
3. Антикорупційні заходи у впровадженні автоматизованих та роботизованих систем.

Корупція у процесах закупівлі та модернізації обладнання

У цій сфері найчастіше проявляються класичні корупційні схеми, пов'язані з **публічними закупівлями техніки**, зокрема тракторів, комбайнів, дощувальних машин, модулів з переробки, систем зберігання тощо.

Основні прояви:

- **Завищення вартості обладнання** – чиновники або керівники державних/комунальних підприємств «домовляються» з постачальниками про завищення цін і ділять різницю між реальною вартістю і закупівельною.
- **Фіктивні закупівлі** – оформлюються договори на поставку обладнання, яке або не доставляється зовсім, або поставляється вже зношеним, застарілим або несправним.
- **Узгодження переможця тендера** – ще до проведення відкритих торгів відомо, яка компанія виграс. Умови тендеру виписуються так, щоб всі інші конкуренти не могли брати участі (наприклад, вимоги до ліцензій, довідок, технічних характеристик).

Приклад:

У низці областей (наприклад, Вінницькій та Полтавській) були викриті випадки, коли комунальні агропідприємства закупили китайські трактори під виглядом «європейських», а частину коштів (до 40%) перевели фірмам-прокладкам.

Корупція у впровадженні державних програм підтримки аграрного сектору

Державні програми підтримки аграріїв передбачають дотації, субсидії, компенсації на купівлю техніки, насіння, добрив, страхування врожаїв, підтримку малих фермерів, органічного виробництва тощо. Ці кошти часто стають об'єктом маніпуляцій.

Форми корупції:

- **Фіктивні отримувачі** – реєструються псевдо-фермери або пов'язані з посадовцями структури, які отримують дотації, навіть не маючи реального виробництва.
- **Зловживання при розподілі бюджетних коштів** – місцеві чиновники або працівники управлінь агрополітики затягують процес подачі документів для «чужих» або вимагають хабарі за пріоритет у розгляді заявок.
- **Фінансова "нарізка"** – програма дробиться на кілька частин, щоб обійти ліміти контролю або ухвалити рішення через кілька дрібних сесій/розпоряджень.

Приклад:

Державна програма компенсації 25% вартості сільгосптехніки — було виявлено, що близько 20% заявників не мали жодного виробництва або використовували техніку для інших цілей, не передбачених умовами програми. У багатьох випадках документи подавались із підробленими даними про посівні площі.

Антикорупційні заходи у впровадженні автоматизованих та роботизованих систем

Цифрові та автоматизовані технології — один із найефективніших шляхів **зменшення впливу людського фактору**, а отже, і корупції. Але навіть вони можуть стати об'єктом спотворення, якщо не будуть впроваджуватись прозоро.

Ефективні антикорупційні механізми:

- **Автоматизація процесів закупівель через Prozorro** — дозволяє бачити всіх учасників торгів, аналізувати структуру закупівель, виявляти аномально високі ціни або пов'язані компанії.
- **Використання відкритих ГІС-систем** (геоінформаційних) для перевірки реального стану посівів, меж полів, урожайності — що дозволяє верифікувати заявки на дотації.
- **Впровадження електронного агромоніторингу** — платформи, які в автоматичному режимі відстежують стан техніки, витрати пального, виконання робіт. Це не тільки зменшує зловживання в управлінні фермою, але й мінімізує крадіжки на місцях.
- **Цифрова звітність за агропрограмами** — подання усіх заявок, фінансової документації, рішень через єдину цифрову платформу з автоматичною перевіркою даних (наприклад, через інтеграцію з податковими та кадастровими реєстрами).
- **Важливо** також впроваджувати **публічні карти моніторингу розподілу коштів**, де кожен громадянин або журналіст може перевірити, кому, скільки і за якою програмою було виділено ресурсів.

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ В ГІРНИЧОДОБУВНІЙ ГАЛУЗІ

1. Корупційні прояви при організації процесу видобутку корисних копалин.
2. Корупційні схеми при отриманні дозволів на розробку родовищ корисних копалин.
3. Зловживання у сфері реалізації видобутої продукції.

Корупція у сфері видобутку корисних копалин — це не точкове порушення, а цілісний, ієрархічний механізм, що охоплює всю вертикаль: від дозволу до продажу. Вона базується на непрозорих процедурах, інституційній слабкості контролюючих органів і низькому рівні цифровізації процесів (геомоніторингу, податкового обліку, відстеження ланцюга реалізації).

Корупційні прояви при організації процесу видобутку корисних копалин

Після отримання дозволу на користування надрами, на практиці починається процес організації самого видобутку — і тут теж широко присутні корупційні ризики:

- **Ухилення від екологічних вимог.** Компанії домовляються з екологічними або санітарно-епідеміологічними службами про невідображення фактичного впливу на довкілля. Наприклад, приховується незаконне скидання відходів або використання заборонених реагентів при промивці корисних копалин.
- **Порушення умов розробки родовища.** Дозвіл надано на одну площу або обсяг видобутку — фактично ж ведеться видобуток поза межами дозволеного, часто на прилеглих ділянках (іноді навіть з іншими власниками), що фіксується як «технічна помилка» або «зміна контурів».
- **Ігнорування геологічного моніторингу.** Замість системного дослідження надр і їх охорони (як передбачено Законом України «Про надра»), компанії або не проводять обстеження, або замовляють фіктивні звіти в афілійованих організацій.
- **Використання "фіктивних підрядників".** Для обслуговування родовищ або перевезення корисних копалин часто укладаються договори з компаніями-пустушками, які просто виводять кошти або працюють як інструмент для "відкатів".

Приклад:

На кількох піщаних кар'єрах у Київській області виявлено перевищення обсягів видобутку втричі порівняно з дозволеними. При цьому екологічні служби роками не виявляли порушення — оскільки мали «усталені відносини» з власниками ліцензії.

Корупційні схеми при отриманні дозволів на розробку родовищ

Це один із найкритичніших етапів, де формується початковий доступ до ресурсу — і, відповідно, інтерес різних сторін до його контролю.

- **Маніпуляція аукціонами.** Хоча в Україні більшість спецдозволів надається через Prozorro.Продажі, трапляються випадки узгодження «свого» переможця. Основний інструмент — формування умов участі (фінансових або технічних), які відповідають лише певному учаснику.
- **Отримання дозволів без аукціону.** Закон дозволяє у виняткових випадках (наприклад, для наукових, гуманітарних, стратегічних потреб) надавати дозволи без торгів. Це використовують комерційні компанії, які під виглядом наукового проекту отримують доступ до надр.
- **Корупційне лобіювання у держорганах.** У Державній службі геології та надр (Держгеонадра), облдержадміністраціях або профільних міністерствах відбуваються неформальні «домовленості» за хабар або долю в бізнесі щодо прискорення розгляду заявки або надання дозволу.
- **Штучне ускладнення процедури.** Чиновники затягують розгляд заяв або повертають документи з формальними зауваженнями, створюючи передумови для «додаткового стимулу» з боку заявника.

Приклад:

У 2023 році низка компаній, пов'язаних із місцевими депутатами, отримали дозвіл на розробку гравійних родовищ без конкурсу — через процедуру "наукової діяльності". Проте на місці одразу почалась комерційна експлуатація.

Зловживання у сфері реалізації видобутої продукції

Навіть після офіційного видобутку ресурсу існують численні можливості для **тіньової реалізації**, ухилення від оподаткування, або маніпуляцій із ціноутворенням.

- **"Чорна" реалізація.** Значна частина продукції (особливо піску, граніту, щебеню, бурштину, глини) продається готівкою без документального супроводу. Водночас офіційно обсяг видобутку занижується.

- **Псевдоекспорт.** Корисні копалини оформляються як експортні поставки через фіктивні фірми, що дозволяє уникнути сплати ПДВ і частково ренти.

- **Зниження цін для афілійованих структур.** Компанії, які мають контроль над видобутком, продають продукцію власним дочірнім або пов'язаним фірмам за заниженими цінами, а ті вже перепродають її на ринку з націнкою. Різниця не обкладається податками.

- **Офіційне знищення документації.** Іноді компанії навмисно «втрачають» акти видобутку, документи бухгалтерського обліку, вантажні накладні — щоб уникнути перевірки або податкових зобов'язань.

Приклад:

У Дніпропетровській області правоохоронці викрили схему, за якою кар'єр офіційно видобував 30 тисяч тонн щебеню на рік, але реально — понад 100 тисяч. Надлишок продавався на будівництво доріг за готівку, без реєстрації.

КОРУПЦІЯ У СФЕРІ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

1. Корупційні ризики під час видачі дозволів на використання природних ресурсів.
2. Маніпуляції з екологічними експертизами для ухвалення вигідних рішень.
3. Неправомірне використання екологічних фондів та дотацій.

Процедура отримання дозволів на використання природних ресурсів — це ключовий етап, від якого залежить доступ до земель, води, надр, лісів, а також пов'язаних із цим доходів. Відповідно, ця сфера є надзвичайно вразливою до корупційних впливів.

Основні ризики та схеми:

- **«Торгівля дозволами»** — посадові особи в органах екології, геонадр, земельних чи лісових агентствах створюють штучні перепони або затягують процес ухвалення рішень, щоб змусити заявника дати хабар або надати долю у майбутньому прибутку.
- **Системне лобіювання інтересів окремих бізнес-груп** — використання зв'язків у місцевих чи центральних органах влади для пріоритетного надання дозволів «своїм» компаніям.
- **Надання дозволів на умовах, що суперечать законодавству** — наприклад, виділення земельних ділянок під розробку без дотримання норм екологічної безпеки, з ігноруванням вимог громадських слухань або без належної публічності.
- **Фіктивні громадські слухання** — підробка документів про проведення консультацій із громадськістю або організація формальних заходів із «потрібними» учасниками.

Приклад:

У лісових регіонах західної України неодноразово фіксувались випадки видачі дозволів на санітарну вирубку, які фактично використовувались для комерційної заготівлі цінної деревини. Дозволи надавались на підставі підроблених актів огляду.

Маніпуляції з екологічними експертизами для ухвалення вигідних рішень

Законодавство передбачає обов'язкове проходження **оцінки впливу на довкілля (ОВД)** для більшості видів господарської діяльності, які потенційно можуть нашкодити природі. Проте на практиці ця процедура часто використовується як **інструмент формального прикриття** ігнорування екологічних ризиків.

Форми корупції:

- **Погодження експертиз «під замовлення»** — розробники ОВД можуть бути афілійовані з інвестором або місцевими чиновниками, що забезпечує «позитивні висновки» незалежно від реального стану речей.
- **Фальсифікація даних досліджень** — підrobка даних про ґрунтові води, стан фауни, рівень забруднення, шуму, викидів тощо, щоб забезпечити позитивний висновок.
- **Тиск або підкуп учасників експертної комісії** — представники наукових чи громадських організацій можуть отримувати винагороди за «мовчазну згоду» або позитивні рецензії.
- **Ігнорування альтернативних варіантів** — у документації часто свідомо не розглядаються менш шкідливі для природи або більш технологічно складні варіанти господарської діяльності.

Приклад:

На півдні Одещини було затверджено екологічну експертизу на будівництво складу добрив поблизу заповідної території без належного врахування впливу на водно-болотні угіддя. Висновок було видано за три дні після подання, що є неможливим без неформальних домовленостей.

Неправомірне використання екологічних фондів та дотацій

Екологічні фонди — це бюджетні кошти, які мають спрямовуватись на природоохоронні заходи: від очищення води до модернізації систем утилізації відходів, екологічної освіти чи боротьби з деградацією земель. Але їхня реалізація супроводжується численними зловживаннями.

Типові корупційні прояви:

- **Псевдозакупівлі** — замість реального впровадження екопроекту здійснюються фіктивні закупівлі обладнання, послуг або робіт, які або не виконуються взагалі, або реалізуються із суттєвим завищенням вартості.
- **Непрозорий розподіл коштів** — проекти «просуваються» через особисті зв'язки з депутатами, головами громад або чиновниками, а не за рівнем ефективності чи актуальності.
- **Концентрація фінансування у «вибраних» територіях** — екологічні дотації системно надаються тим громадам або установам, що мають політичну чи бізнесову наближеність до органів влади.
- **Фінансування фіктивних НГО або приватних структур** — екологічні організації-«прокладки» отримують гранти або субвенції, які надалі освоюють формально.

Приклад:

Державна аудиторська служба виявила, що частина коштів Державного фонду охорони навколишнього природного середовища у 2022–2023 роках була витрачена на заходи, не пов'язані з екологією — зокрема, ремонт адміністративних будівель та оплата послуг PR-компаній.

Корупція в екологічному секторі — це не лише загроза природі, а й гальмо для сталого розвитку, справедливої конкуренції і ефективного врядування. Вона призводить до втрати довіри до інституцій, погіршення якості життя громадян і знищення унікальних екосистем.

Потрібні системні рішення:

- Прозоре оприлюднення всіх дозволів і екозвітів онлайн.
- Рандомізоване формування складу експертних комісій.
- Цифровий аудит фондів та участь громадськості у моніторингу використання коштів.
- Системна співпраця з НАБУ та НАЗК щодо типових схем.

ДЯКУЮ ЗА УВАГУ!